

مقاله مروری

بازخوانی کتب سلسله القرآن في الدراسات الغربية (العتبة العباسية المقدسة ع)

باقر ریاحی مهر^۱

مرکز اسلامی مطالعات راهبردی وابسته به آستان مقدس حضرت عباس (علیه السلام) در نجف اشرف در سال ۱۴۳۴ هجری قمری با هدف تدوین طرح‌ها و برنامه‌های راهبردی در حوزه دینی و فرهنگی با تکیه بر گذشته، مطالعه زمان حال و آینده‌نگری برای بهبود وضعیت موجود و مقابله با خطرات قریب الوقوع تاسیس شد.^۲ بخش استشرق این مرکز، افزون بر انتشار فصلنامه «دراسات استشرافية» به تألیف و ترجمه آثار مهمی در قالب «سلسله القرآن في الدراسات الغربية» پرداخته است که تاکنون هفده مجلد آن منتشر شده است.

این هفده اثر خط سیر مشخصی را در طول زمان سیر نکرده‌اند، اما با صرف‌نظر از ترتیب انتشار آنها، در مجموع می‌توان آنها را در شش دسته زیر قرار داد:

۱. استادیارگروه قرآن و مستشرقان، مجتمع آموزش عالی قرآن و حدیث، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران: dr.riahi@chmail.ir

۲. <https://www.iicss.iq/?id=8>

۱. معرفی قرآن پژوهی در غرب و تأثیر آن بر قرآن پژوهی معاصر

مرکز اسلامی مطالعات راهبردی عتبه عباسیه علیه السلام تاکنون سه اثر درباره معرفی کلی قرآن پژوهی در غرب و تأثیر لین جریان بر مطالعات قرآنی و فهم قرآن در دوره معاصر ارائه کرده است. کتاب *القرآن الکریم فی الدراسات الاستشرافية* (دراسة تقويمية نقدية)، نوشته محمود علی سرائب در قالب پنج فصل به معرفی مفهوم، مراحل، اهداف و مکانیسم‌های شرق‌شناسی؛ مکاتب، زمینه‌ها، ویژگی‌ها و انگیزه‌های مطالعه قرآن در غرب؛ رویکردهای مستشرقان در مطالعات اسلامی و قرآنی؛ منبع، تاریخ و ترجمه قرآن از نظر مستشرقان؛ و دیدگاه‌های علوم قرآنی مستشرقان پرداخته است.

کتاب *سلطة الاستشراق فی الدراسات القرآنية المعاصرة دراسة نقدية*، تألیف علی شاکر سلمان العارضي نیز به طور ویژه در محورهای زیر به سلطه استشراق در مطالعات قرآنی معاصر پرداخته است:

۱. شواهد، راهبردها و روش‌های سلطه شرق‌شناسی در مطالعات قرآنی معاصر؛ ۲. ویژگی‌های فکری و روش‌شناختی؛ ۳. بررسی موردی بشری سازی و تاریخی سازی در مطالعات قرآنی معاصر. رویکرد انتقادی نویسنده کتاب، بیشتر متمرکز بر مادی‌پنداری پدیده قرآن در نظام فکری غربیان است.

کتاب دیگری که تأثیرات جریان استشراق را واکاوی کرده است، *أثر الاستشراق فی الفهم الحدائی لمباحث تاریخ القرآن وعلومه*، تألیف کاظم جواد الحکیم است. نویسنده پس از معرفی قرآن پژوهی مستشرقان، روش‌ها و مراحل آن، به بررسی درک نوگرایانه از قرآن کریم و رابطه آن با شرق‌شناسی می‌پردازد؛ نظریه‌ها، سازوکارها و ابزارهای آنان را معرفی و مبانی نواندیشان در فهم و نقد متن قرآنی و تاریخ و علوم آن، و رابطه این موارد با شرق‌شناسی و مدرنیته را روشن می‌کند.

۲. بررسی جریان استشراق قرآنی در کشورهای مختلف جهان

دسته دوم از آثار «سلسله القرآن في الدراسات الغربية»

کتاب‌هایی است که به قرآن پژوهی در کشورهای مختلف غرب می‌پردازد. تا کنون دو کتاب در این زمینه منتشر شده است. کتاب الدراسات القرآنية في الإستشراق السويدي، نوشته عصام هادي كاظم السعيدی مکتب شرق شناسی سوئد را با تاکید بر فعالیت‌های قرآنی آن معرفی کرده است. کتاب دراسات استشراقية معاصرة للقرآن الکریم المدرستان الفرنسية والألمانية أنموذجا نوشته الأمير محفوظ أبو عیشة نیز بر پژوهش‌های قرآنی امروزی در فرانسه و آلمان متمرکز شده است.

۳. مبانی، شبهات و دیدگاه‌های قرآنی مستشرقان

دسته سوم، آثاری هستند که مبانی قرآن پژوهان غربی

را مورد بررسی قرار داده و شبهات و دیدگاه‌های آنان را نقد کرده‌اند. کتاب القرآن والمستشرقون (دراسات نقدية لمباني المستشرقين حول القرآن الکریم)، در جلد نخست به مهم‌ترین مبانی مستشرقان درباره وحی، جمع قرآن، و متن قرآن پرداخته، و در جلد دوم مباحثی چون ترجمه قرآن، مستشرقان یهودی، و مروری بر دیدگاه‌های قرآن برخی از مستشرقان برجسته را مطرح کرده است.

کتاب النص القرآني، التفسير الإستشراقي

للنص القرآني في النصف الثاني من القرن العشرين نیز برخی از موضوعات مهم مطرح شده در مشهورترین پژوهش‌های تفسیری مستشرقان را از صدها مقاله و ده‌ها کتاب استخراج نموده و در سه محور اساسی زیر ارائه و نقد کرده است: ۱. آیات پیرامون زندگی و جایگاه حضرت عیسی (علیه السلام) و حضرت مریم (علیها السلام)؛ ۲. مفاهیم «کتاب» و «قرآن»؛ ۳. آیات پیرامون رسالت و شخصیت حضرت محمد (صلی الله علیه و آله).

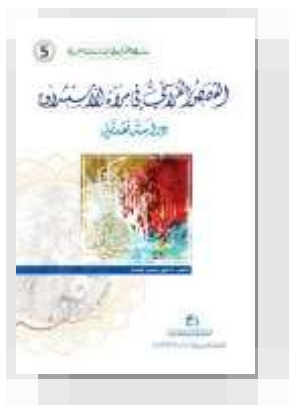

کتاب لغة القرآن في منظور الاستشراق (دراسة تقويمية نقدية)

شبهات مختلفی که در رابطه به زبان قرآن توسط مستشرقان مطرح شده است را پاسخ داده است. این شبهات عبارتند از: ۱. نقصان زبان عربی قرآن؛ ۲. امکان نقد قرآن با معیارهای نقد ادبی؛ ۳. وجود اشتباهات ادبی در قرآن کریم؛ ۴. انتساب قرآن به زبانهای آرامی، سریانی و عبری.

امیر حسین فراستی در کتاب التحریف في المخطوطات القرآنية (دراسة نقدية لآراء دانييل بروبيكر في كتابه تصحيحات في المخطوطات القرآنية المبكرة) دیدگاه دانیل بروبیگر (Daniel Alan Brubaker) درباره اینکه برخی تصحیحات موجود در نسخ خطی قرآن، نشان‌دهنده مقدار بیشتری از انعطاف‌پذیری در متن قرآن است که با اجازه پیامبر اسلام (ص) انجام شده است را مورد بررسی انتقادی قرار داده است. فراستی در کتاب دیگرش، القراءة السريانية - آلامية للقرآن الكريم (دراسة نقدية لآراء كريستوف لكسنبرغ)، نیز به نقد دیدگاه خاورشناس آلمانی کریستوف لوگزنبرگ درباره منشأ سریانی قرآن پرداخته است.

و موضوع آخرین کتاب در این دسته، شبهات مستشرقان

درباره داستان‌های قرآن کریم است. کتاب القصص القرآني في

مرآة الاستشراق (دراسة نقدية) پس از تعریف و بیان اهمیت قصص قرآنی، خوانش استشراقی از داستان‌های قرآنی و رویکردهای آنان را تبیین، و ادعاهای مستشرقان درباره اقتباس، تحریف، تکراری بودن، و اسطوره‌بودن قصه‌های قرآن را مورد بررسی و نقد قرار داده است.

۴. آثار و دیدگاه‌های شخصیت‌های قرآن پژوه مشهور در غرب

با توجه به اهمیت دیدگاه‌های برخی از قرآن پژوهان غربی، در این مجموعه آثاری درباره برخی از این افراد دیده می‌شود.

کتاب بحوث و قراءات نقدية في كتاب تاريخ القرآن تيودور نولدکه، آراء نولدکه (Theodor Nöldeke)، شرق شناس بزرگ آلمانی، را در کتاب تاریخ قرآن و اکاویده است. للدراسات القرآنية عند المستشرق ولیم میور (الوحي والنبوة أنموذجا) بر دیدگاه‌های ویلیام میور (William Muir) متمرکز شده است. مطالعات قرآنی ایگناتس گولدزیهر (Goldziher Ignac) در کتاب المستشرق المجري أجناتس جولد تسیهر دراسة نقدية لمشروعه القرآني مورد نقد و بررسی قرار گرفته، و دیدگاه موریس بوکای

(Maurice Bucaille) فرانسوی درباره اعجاز علمی قرآن کریم مورد توجه کتاب موریس بوکای و القرآن الکریم (نحو قراءة توفيقية بين النص والمعطى العلمي دراسة تحليلية نقدية) بوده است.

۵. ترجمه‌های قرآن و دائرة المعارف‌های قرآنی مستشرقان

کتاب ترجمة القرآن عند المستشرقين (مقاربات نقدية) تنها عضو این مجموعه است که با رویکردی انتقادی به بررسی برخی از ترجمه‌های قرآن کریم به زبانهای فرانسوی، آلمانی، انگلیسی، عبری، روسی، و بالکنی، و بیان ضعف‌های محتوایی، روش‌شناختی و فنی موجود در این ترجمه‌ها و ارائه راهکارهایی برای رفع آنها پرداخته است.

کتاب القرآن الکریم فی الفکر الاستشراقی المعاصر (مقاربات نقدیة لموسوعة القرآن - لیدن) نیز که حاصل اولین همایش بین المللی «قرآن کریم در اندیشه مستشرقان معاصر - رویکردهای انتقادی به دایره المعارف قرآن» است، ابعادی از این اثر پژوهشی مستشرقان، به عنوان مهمترین و گسترده‌ترین پژوهش آنان درباره قرآن کریم، را مورد بررسی قرار داده است.

ارزیابی مجموعه «سلسله الدراسات الغربية»

مروری بر این مجموعه نشان می‌دهد مرکز اسلامی مطالعات راهبردی وابسته به آستان مقدس حضرت عباس (علیه السلام) نگاهی نسبتاً جامع به مسأله قرآن و استشراق داشته است و جوانب مختلف آن را مورد توجه قرار داده است. با این حال شایسته است با توجه به توان علمی این مرکز بر پروژه‌های کلان‌تر و اثرگذارتری نیز سرمایه‌گذاری کند. توجه بیشتر به تحقیقات روز قرآن‌پژوهان غربی و ارلئه آثاری به زبان‌های اروپایی برای تاثیرگذاری و جهت دهی به پژوهش‌های آنان درباره قرآن کریم از دیگر پیشنهاداتی است که می‌تواند این مرکز را به اهدافش نزدیکتر سازد.